

EBRIS

We know
books

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Minea, Ilie

DIMITRIE CANTEMIR/ Ilie Minea – București: Paul
Editions, 2023

ISBN: 978-630-6588-12-1

Redactare: *Mihaela Enache*

Nicoleta Monoran

Tehnoredactare: *Paul Editions*

Coperta: *Lucian Enache*

Paul Editions

Casa Presei Libere, nr. 1, Corp C, Sector 1, București

www.pauleditions.ro

e-mail: pauleditions@gmail.com, office@pauleditions.ro,

vanzari@pauleditions.ro, nicoleta.petcu@pauleditions.ro,

mihaela.enache@pauleditions.ro

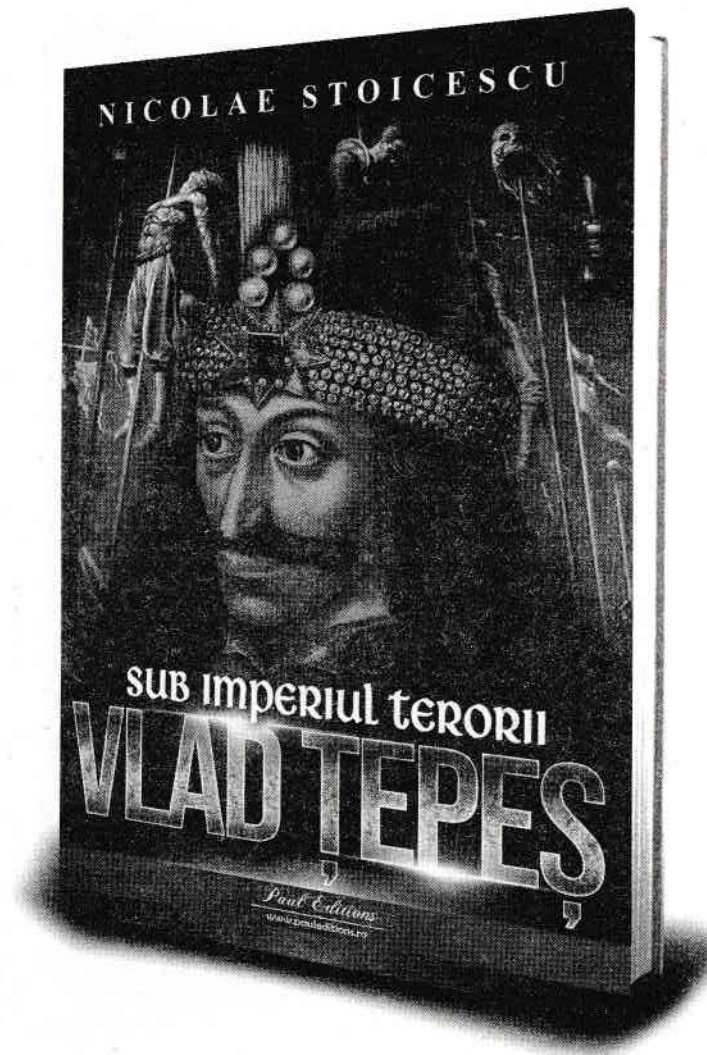
tel: 0730.660.427; 0731.884.583

ILIE MINEA

DIMITRIE CANTEMIR

OMUL - SCRITORUL - DOMNITORUL

I. Personalitatea și activitatea literară a lui Dimitrie Cantemir	5
1. Curentele culturale din Moldova în vremea lui Dimitrie Cantemir	5
2. Viața lui Dimitrie Constantin	11
3. Evoluția literară a lui Dimitrie Cantemir	19
4. Dimitrie Cantemir ca geograf	253
5. Lucrările de orientalistică	255
6. Încă ceva despre locul lui Dimitrie Cantemir în cultura românească	266
7. Cum a tratat Dimitrie Cantemir istoria românilor	277
II. Dimitrie Cantemir ca Domn moldovean	312
1. Domnia întâi	312
2. Domnia a doua	316

I.

**PERSONALITATEA ȘI ACTIVITATEA
LITERARĂ A LUI DIMITRIE CANTEMIR****1. Curentele culturale din Moldova în vremea
lui Dimitrie Cantemir**

În evoluția noastră literară, rare sunt personalitățile așa de puternice, cum prin opera sa s-a impus Dimitrie Cantemir. Figura și activitatea principelui-scriitor devine și mai interesantă prin faptul că aparținând unei epoci de criză politică, criză în foarte strânsă legătură cu un apogeu cultural, care caută să producă și pe teren politic desăvârșita libertate sufletească, în tendințele sale politice și năzuințele sale literare, rezumă sufletul unei întregi generații moldovenești. Această generație de la sfârșitul sec. XVII și începutul sec. XVIII prezintă un foarte interesant fenomen istoric, care se poate urmări mai detaliat între hotarele unei stăpâniri mai mici – și noi știm că Moldova de la sfârșitul sec. XVII aștepta atâtea regiuni să revină la patria-mamă. Sunt rare adică prilejurile, când putem stabili cu precizie siguranță legăturile strânse dintre curentele literare și năzuințele politice așa, cu cât succes putem constata aceasta pentru Moldova vieții lui Dimitrie Cantemir.

Continua și în timpul lui Corstantin Vodă Cantemir tradiția culturală slavonă, firește cu lipsa de intensitate prilejuită de distanța cea mare a vremii de la epoca de înflorire a culturii slavone în Moldova. Neo-slavonismul cultural de formă rusească, cu toată propaganda politică a imperiului moscovit, nu se recunoaște nicăieri până la 1711, după care ani, Dimitrie Cantemir va trăi numai din reminiscențele sale moldovenești.

LRDIS | We know
Cultura rusească a acestei vremi deriva din influența ce-o exercitase, prin Academia sa de la Kiev, Petru Movilă. Acesta purcese la rândul său de la acel curent cultural polon, care și pe alte căi pătrunsesse în Moldova.

Petru Movilă era din familia care avusese atâtea legături cu Polonia. În tinerețe făcuse parte din suita unor mari figuri militare polone. În această vreme nobili poloni devotați familiei Movileștilor au intervenit la regele polon, ca Petru să fie ajutat a ajunge domn în Moldova. El a reinviat cultura ortodoxă nu pornind de la vechea cultură bisericească slavonă – academia grecească din Constantinopol aștepta pe atunci epoca sa de înflorire – ci luând ca bază cultura de formă latină din Polonia, ceea ce explică și rezistența pravoslavnicilor cum, la început, a întâlnit-o activitatea lui Petru Movilă. Opera lui Petru Movilă a pătruns și a fost bine primită la noi. Cărți tipărite la Kiev s-au găsit multe în Moldova și Țara Românească. Matei Basarab însuși chemase să-i conducă tipografia pe Meletie de la Kiev. Când Vasile Lupu întemeia pe la 1640 în capitala sa un colegiu, fostul rector al Academiei din Kiev, care fusese Sofronie Pocacky, ajunsese primul rector al colegiului moldovean. Și în colegiul de la Iași, întocmai ca și la Kiev, se studia limba latină, o inovație importantă pentru sufletul românesc față de școlile domnești, cum se vor înființa de ex. în Țara-Românească a lui Șerban Cantacuzino. Vasile Lupu termină politic a se împăca cu polonii. Cultura polonă va pătrunde în Moldova și în legătură cu raporturile strănse, care, mai ales în tot cursul sec. XVII, se constată între boerimea moldovenească și nobilii din Polonia. În această țară cultura umanistă putea pe această vreme să arate epoca de înflorire din sec. XVI, când adoptarea formei culturale umaniste a întâmpinat și ajutorul năzuințelor protestante spre o nonă ipostază a vieții.

Astfel se explică de ce în același timp, când lumea polonă se închina idealului amic, se produc opere de seamă în limba polonă. Mitropolitul Dosoftei mai târziu va traduce în românește Psaltirea, cunoscând traducerea polonă a lui Kochanowski, carte ajunsă la atâtea ediții în sec. XVI-XVII. Dar în sec. XVI cultura umanistă din Polonia rămăsese aproape exclusiv apanajul cercurilor în legătură cu curtea regală și fețele înalte bisericești. Astfel se explică de ce în sec. XVI, cu tot contactul neîntrerupt al boierimii moldovenești cu lumea polonă, nu se poate constata o înrăurire culturală mai de seamă în Moldova. Alexandru Lăpușneanu, ca și fiul său Bogdan, prieteni politici ai Poloniei, nu pot provoca un răsunet în cercuri chiar mai restrânse ale societății moldovenești. Obiceiurile polone

ale lui Bogdan Lăpușneanu provoacă aceeași indignare în rândurile boierimii moldovenești, ca și mai înainte felul turcesc de viață al lui Ilie Rareș.

De la sfârșitul sec. XVI însă și în tot cursul secolului XVII iezuiții intrați și îmbrățișați în Polonia obișnuiesc, prin multele lor școli, mase tot mai mari din societatea polonă cu cultura clasică. Școlile iezuite duc și produc dragostea pentru cultura clasică în imediata apropiere a graniței nordice moldovenești. Din contactul de la hotare va rezulta începutul influenței culturale polone în societatea moldovenească. Fii de boieri studiază în școlile iezuite din Polonia. Episcopul Bandini a cunoscut la curtea lui Vasile Lupu un boier mare, care studiasse șase ani la iezuiți. Și în Iași înființează iezuiții un colegiu, în care a învățat latinește și Ioan, fiul lui Vasile Lupu. Colegiul iezuit din Iași era o misiune al celui din Camenița, unde ca și la Bar, la Lemberg mergeau fiii de boieri să învețe carte. Iordache Ruset, Miron Costin, sulgerul Diamandi, apoi Gavriliță Costachi, Hurmuzaki și Mavrodi au dat ajutoare bănești pentru colegiile iezuite. Fiii lui Iordache Ruset au fost elevii iezuiților din Iași, etc. Unii din acești iezuiți au jucat și rol de misionari politici, cum constatăm în timpul lui Gheorghe Ștefan și în vremea lui Constantin Cantemir. Secretarul francez al lui Sobieski, Dupont, vorbește despre moldoveni care, în școli din străinătate, se cultivă foarte bine în toate științele.

Ordinele catolice din Moldova aveau biblioteci, cum se pomenește la Siret, la Bacău, la Iași și a trebuit să fie și la Cotnari, unde iezuiții țineau de asemenea o școală. Poate luând de aici pildă mitropolitul Dosoftei adună cărți, ca „să se afle la Sfânta mitropolie” – începutul primei biblioteci publice la Iași.

Introducerea culturii polone în Moldova a fost favorizată și prin împrejurările politice. Pentru întâia oară în curs de mai multe decenii, influența politică polonă a fost predominantă în Moldova în timpul Movileștilor. Familiile: Movilă, Balica, Stroici, Ureche, Barnovschi Costin au crezut, mai ales, în eficacitatea ajutorului politic polon pentru Moldova. De atâtea ori boierii sunt siliți să petreacă în surghiun polon, unde duc viața de formă polonă. Până la 1650 obținuseră indigenatul polon Nestor Ureche, Ieremia, Simion și Gheorghe Movilă, Miron Barnovschi, Luca și Simion Stroici, Vasile Orăș, Gheorghe Mavrodi, Isaia Balica, Gheorghe Islăuzanu, Iancu Costin cu fii săi, etc. Ieremia Movilă a avut atâtea fiice măritate în Polonia, unde s-a căsătorit și Teodosia Nicoriță, ca și Elena logofeteasa Mavrodi. Pe astfel de căi, influența polonă pătrunde în societatea moldovenească. Luca Stroici va scrie *Tatăl*

nostru cu litere latine, domnii și boierii vor avea secretari pentru limba latină. Influența culturală polonă va promova în felul acesta intrarea în Moldova a ortodoxiei de la Kiev.

Începând de pe la mijlocul sec. XVII, influența culturală polonă va găsi în Moldova un obstacol ridicat de însăși curtea lui Vasile Lupu. Acesta a favorizat, după cât s-a stat în putință, cultura grecească în Moldova. În 1652 divanul său număra șapte boieri greci și numai trei români. Învățați greci petrec de atâtea ori la curtea lui. Același Vasile Lupu va înlocui la Trei Ierarhi cu dascăli greci pe profesorii veniți de la Kiev. Gheorghe Duca va favoriza iarăși cultura grecească, așa că până la sfârșitul secolului, influența polonă și grecească se încrucișează la curte și în rândurile boierimii moldovenești. Cultura polonă cu forma ei latină reprezenta și tendințele politice creștine: lupta în contra turcilor. Astfel boierii cu educație polonă, ca și domnii Gheorghe Ștefan, Ștefan Petriceicu vor urmări aceleași idei de cruciadă, care în jumătatea a II-a a secolului XVII le produsese în Polonia cultura umanistă propovăduită de iezuiți. Acestui curent i-au aparținut Miron și Nicolae Costin, precum și mitropolitul Dosoftei. Ideile politice ale acestora în legătură cu curentul de cruciadă creștină, cum se propaga în Polonia, precedea însă și de la școala latină, prin care trecuseră. Cultura latină împrumutase, aceluia care și-o apropiaseră, o deosebită mândrie: Miron Costin ca și Dosoftei e mândru de originea noastră latină, de obârșia noastră împărătească. Și pentru Dosoftei, sultanul este „păgânul și tiranul”.

Același exaltație sufletească derivată din cunoașterea culturii clasice și a originii noastre către sfârșitul sec. XVII produce acel interes viu pentru istoria românească în general, cea moldovenească în special așa cum se întâlnește la Costinești, la Tudosie Dobău, Vasile Damian, compilatori, innăditori sau continuatori ai vechilor anale și cronici moldovenești. Și tonul acestei istoriografii este altul. Trecutul era pentru această generație un îndemn de ridicare politică și chiar când grija principală era păstrarea și supravegherea ortodoxiei, era greu să admiți a fi confundat în ideea generală ortodoxă fără de neam și fără de țară: așa se explică atitudinea politică a mitropolitului Dosoftei și a boierilor, organe politice sau scriitori, care nu pot admite orice domnie, lăsând la o parte interesele lor mărunte.

Dosoftei și-a publicat ultima sa operă în grecește. Și după Vasile Lupu oameni învățați greci se întâlnesc în Moldova. Ultima carte a lui Dosoftei, ca și stăruința tipografiei grecești în Iași dovedea că influența culturală grecească nu s-a sfârșit făcând concurență culturii umaniste polone.

Către sfârșitul sec. XVII, nu numai diferiți patriarhi greci călători, ci și academia grecească din Constantinopol reorganizată, prin legătura politică a capitalei turcești cu lumea din cele două principate, a promovat păstrarea și adăugarea influenței culturale grecești din Moldova. Dimitrie Cantemir ca ostatic la Constantinopol, ca mazăl politic etc., a stat în strânsă legătură cu această academie grecească. El însuși ne spune ce se învăța acolo din științe, flozofie și toate părțile acesteia.

Între profesorii academiei grecești din Constantinopol amintește pe Ion Cariofil „teolog și filozof excelent” – acesta a făcut la noi traduceri și ne-a lăsat memorii interesante – Vlasie, schevofilax al patriarhiei, Antonie și Spandoni, filozofi peripatetici, Jacomi gramatic, de la care a învățat elementele filozofiei, Sevastos Kymenitul „celebru prin calendarul său bisericesc”, Dionisie ieromonahul și Alexandru Mavrocordat, etc. Ajuns în lumea rusă, care asistase la o discuție acerbă între partizanii civilizației grecești și acela, care ridicaseră în slavă favorurile civilizației latine, occidentale, Dimitrie Cantemir protestează în contra acuzației, ce se aducea lumii grecești, că a căzut în barbarie. Dovezi pentru aceasta aduce pe patriarhii Calinic, Dosoftei și Hrisant, elevi ai academiei din Constantinopol. Opt luni a luat Dimitrie lecții despre principiile lui Thales și filozofia lui Helmont de la alt elev al școlii din Constantinopol, care era Meletie, arhiepiscop de Arta, apoi de Atena.

Primul medic la curtea lui Dimitrie Cantemir a fost alt elev al aceleiași școli, Lichini, care cunoștea din fundament filozofia și medicina. Înainte de a doua domnie a lui Dimitrie Cantemir a avut tronul Moldovei alt elev al academiei din Constantinopol, Constantin Duca, fost elev distins ai lui Spandoni și care, cum spune Dimitrie Cantemir, „nu puține făclii topise asupra cărților filozofești”. Spandoni va ajunge boier de divan al elevului său. Din Țara-Românească va aduce Constantin Cantemir ca profesor pentru fiul său Dimitrie pe acel Ieremia Cacavella, care-l dădu primele învățături de filozofie. Profesor al fililor lui Dimitrie Cantemir va fi Anastasie Condoidi.

În felul acesta, personalitatea literară a lui Dimitrie Cantemir aparține curentului grecesc, așa cum îl reprezenta Academia din Fanarul constantinopolitan. Prin activitatea sa literară și științifică, Dimitrie Cantemir este înaintașul, care ne arată, cum s-ar fi dezvoltat cultura moldovenească în secolul XVIII, dacă nu ar fi intervenit întreruperea politică fanariotă. Căci de la început este bătătoare la ochi marea deosebire, care-l desparte de Nicolae Mavrocordat.

Dimitrie Cantemir trăiește între două lumi. Civilizația grecească patronată și produsă prin cercurile constantinopolitane avea caracter cosmopolit, arătând urme de șovinism în idei numai în chestii de ortodoxie. Dimitrie Cantemir se afla în fața continuării vechii civilizații bizantine. Școala de la Constantinopol era vechea civilizație bizantină și ceva mai mult. Din însăși izvoarele lucrărilor lui Cantemir vedem că cercurile învățate grecești din Constantinopol erau în curent și cu anumite discuții din lumea științifică a sec. XVI și XVII. Din Divanul lumii cu Înțeleptul sau Giudețul sufletului cu trupul, ca și din alte lucrări știm că Dimitrie Cantemir a fost până la 1698 în legătură cu școala din Constantinopol și sub conducerea lui Ieremia Cacavella, cunoștea pe Petru Belharius, pe Lactanțiu și Seneca, pe stoici și crede că cea mai necesară merinde sufletească pentru un tânăr este a citi cel puțin: „Sfânta Scriptură – apoi Cicero „pentru slujbe”, unele lucrări ale lui Seneca, „a lui Plutarhus obiceainice”, a lui Epictitos Enchiridionu; a lui Socrate, *Învățătura către Dimonicu*. Așisderea dintre creștini nu puțini, precum Thoma Campicius pentru urmarea lui Christos; a lui Ierasmus Enchiridion pentru oșteanul creștin; *Ethica Crellii Cristiana*”. Cultura multă și variată, câtă își va însuși Dimitrie Cantemir, nu-i va desființa însă firea sa de moldovean. Construcția frazei din operele sale va fi străină, dar atâta moldovenism rămâne în expresie și în vorbă, atâta spontaneitate găsim în povestirea aceluia, care, ajunsese un polihistor! Prin aceasta se apropie de Neculce. Publicase numai în limba românească și grecească până la 1698, dar faima învățaturii lui la 1711 era foarte mare în întreaga Europă. În 1764 Müller, profesor la Petersburg, care dă spre tipărire lui Büsching „*Descriptio Moldaviae*”, așa scria despre Dimitrie Cantemir: „Învățătura lui cea mare și știința limbilor celor multe, covârșește pe toate acelea, ce este a se cere de la un beizadea, carele nu au învățat aiurea nicăieri, decât numai în Țarigrad, de la grecii cei de acolo”. Variatele lui lecturi se recunosc în operele de tinerețe, care vor însemna numai pregătirea pentru cariera de istoric. Aceleași lecturi variate și foarte întinse îl făceau foarte plăcut și căutat în societatea înaltă din Constantinopol, cât timp a fost ostatic al tatălui său, capuchehaie a fratelui său, ori mazil politic. De aici i se va duce vestea că este foarte învățat în baza cărei faime va fi ales membru al Academiei din Berlin, primul român membru al unei Academii străine. În cursul lungilor sale citiri și-a câștigat atâta dragoste față de învățatură, față de știință, încât mai târziu scria că omul fără de învățatură e dobitoc și mort sau „și decât dobitocul mai rău este”. Nu va fi nevoie prin urmare, ca fiul

său Antioh, trimis extraordinar al Imperiului moscovit la Londra și Paris, să intervină, ca să se facă reclamă pentru operele tatălui său, când acestea se vor tipări. Traducerea engleză a *Istoriei Imperiului otoman* va ajunge englezește în două ediții, ca și *Descriptio Moldaviae* în nemțește. Aceiași istorie turcească va fi tradusă și în nemțește, așa că Dimitrie Cantemir fu primul român ale cărui opere, în mai multe ediții, au figurat în vitrinele librăriilor europene. Voltaire spunea despre el „că unea talentele vechilor greci, știința literelor și aceea a armelor”. Voltaire cunoștea traducerea franceză a *Istoriei creșterii și descreșterii Imperiului otoman*, care avea la bază o idee de filosofie biologică împrumtată din opera lui Chalkondyles. De la Cantemir care a trecut această concepție de filozofie a istoriei la Montesquieu, care și-a publicat în 1734 „Considerațiile”?

Este sigur că mai târziu, Gibbon a scris influențat de ambii.

Acesta a fost Dimitrie Cantemir, a cărui viață se poate reconstrui după propriile sale mărturisiri păstrate în opere la care se adaugă comunicările făcute de fiul său Antioh Cantemir lui Tindal, traducătorul englez al *Istoriei Imperiului otoman*.

2. Viața lui Dimitrie Cantemir

S-a născut la 26 octombrie 1674 și a fost botezat de Dumitrașcu Vodă Cantacuzino, când avea nevoie mare de serviciile tatălui, ca de ale unuia care reprezenta cel mai important partid boieresc. Mama sa se numea Ana Bantăș, despre care Dimitrie ne spune că era o femeie superioară.

Poate de la mama sa a moștenit aptitudinile și predilecțiile literare, deși la chip semăna perfect cu tatăl său. Un portret din tirerețe ni-l arată pe acest tânăr slăbuț cu ochi pătrunzători în portul obișnuit al lumii înalte orientale creștine. „Portretul de la Rouen îl arată cu ochii vii în fața fină, isprăvită cu o bărbie de voință. Are haina de brocart de aur a situației sale și sabia feciorului domnesc. Cravata înfioată de la gât spune de legături prețioase cu saloanele ambasadei și coloniei franceze, care a impus cultura Parisului în casele vechiului italianism bizantin. Dar pe buclele crețe ale perucii, sistem Ludovic al XIV-lea, turbanul alb și albastru arată contactul cu cealaltă cultură: a Stambulului turc”. După 1685, când tatăl său, Constantin, ajunse

domn, trei ani trăi în anturajul curții moldovenești. Constantin Cantemir nu era un om cu carte, dar între boierii de la curtea moldovenească erau mulți, care își făcuseră studiile în Polonia, iar în capitală se menținea tradiția culturală formată mai ales după înființarea școlii de la Trei Ierarhi și promovată și prin școala latină a iezuiților. Din Țara-Românească a lui Șerban Cantacuzino, de unde își adusese domnia, Constantin Cantemir a luat cu sine ca preceptor al fiilor săi pe traducătorul din latinește al „Vieților papilor” de Platina, pe învățatul călugăr Ieremia Cacavella, care se va osteni să formeze mai ales din Dimitrie un om învățat. Ieremia Cacavelli putea să ofere tânărului beizadea primele principii de filozofie și atâta cultură greco-latină, câtă se profesa în Academia grecească din Constantinopol. Vremurile politice erau însă deosebit de grele. În 1685, toamna, în fruntea unei numeroase armate, doi hatmani leșești intră în Moldova. Domnul Constantin se hotărăște pentru o politică expectativă. Cu puțină armată se retrage spre locurile, de unde avea să vină armata turco-tătară. În acest timp sosește la Iași și Șerban Cantacuzino, care este primit de către Dimitrie împreună cu caimacanul sub mănăstirea Cetățuia. Cu această ocazie, Șerban comunică tânărului beizadea că scrisori primite din tabăra turcească i-au anunțat că polonii au fost învinși și i s-a mai comunicat că cu plăcere păstrează promisiunea domnescului tată făcută acum trei ani, ca să-i dea lui Dimitrie pe una din fiicele sale de soție. Cu mare pompă iscusitul domn al Țării-Românești și tânărul principe merg până sub mănăstirea lui Aron Vodă, unde Șerban își așează tabăra. În 1688 Dimitrie schimbă ca ostatic pe fratele său Antioh și stătu în Constantinopol trei ani. Aici în Constantinopol avu ocazia să-și concentreze toată energia pentru a-și completa cultura. Dimitrie trăi în preajma Academiei grecești din acest oraș, care, cum am văzut, reprezenta vechea cultură greco-latină, dar era în curent și cu noile descoperiri în știință trecute prin școala de la Padova. Începu să învețe a cunoaște și pe turci și cealaltă lume orientală. Tocmai în 1691 se întorcea acasă și găsea pe tatăl său tulburat de insinuările dușmane ale Costineștilor. Dimitrie petrecu cu tatăl său seara nopții tragice, în care se săvârși arestarea lui Velicico Costin și el avu un rol în inscenarea, care trebuia să dea pe vinovați în mâna domnului lor. Nu numai atât, învățatul beizadea a fost acela care a supravegheat executarea influentului și temutului hatman. „Și au stătut acolo de față”, acolo „înaintea porții la fântână” unde în cel din urmă ceas al nopții calul lui Pătrașcu Costin se opri speriat înaintea cadavrului aruncat pe stradă în scumpele haine de mătase – și „au stătut acolo

de față pentru credință, până ce i-au tăiat capul”. În anul următor Dimitrie va lua parte, alături de tatăl său, la asediul Sorocci.

Dimitrie Cantemir va alunga în orele de răgaz gândurile negre ale bătrânului domn, care-l asculta până seara târziu, cum la lumina melancolică a opașului îi citea copilul său, care-i semăna la chip așa de bine, îi citea traducând din slavonește Sfânta Scriptură sau cuvintele Sfântului Ioan Gură de aur. Când în martie 1693 un atac subit de apoplexie sfârși bătrânețea lui Constantin Cantemir, Dimitrie a fost ales domn, Antioh fratele mai mare fiind în acest timp zălog la Poartă. Din cauza lui Constantin Brâncoveanu însă, această primă domnie a tânărului, care era atunci de 19 ani, dură foarte puțin. Constantin Duca, ca viitor ginere al lui Brâncoveanu, primi domnia, iar pe Dimitrie un agă turc îl duse la Constantinopol. În *Istoria ieroglifică* Dimitrie ne va povesti peripețiile acestor ani petrecuți la Constantinopol până la prima domnie a fratelui său Antioh, precum și cel de după 1700. Dimitrie va avea de luptat cu intrigile bogatului Brâncoveanu, cu lăcomia turcilor, cu toate instrumentele politicii lui Brâncoveanu, care căuta să-i piardă pe cei doi frați Cantemirești, mai ales pe Dimitrie. Pentru Brâncoveanu, Dimitrie „ar fi numai singur un om de care avea să se teamă, ca de un ibovnic al femeii sale”. În vremea primei domnii a lui Antioh, Dimitrie rămase tot la Constantinopol să contrabalanseze intrigile lui Brâncoveanu. La această dată el avea prieteni puternici între meghistanii turci, la ambasadere creștine, cum era ambasadorul francez Fériole, care întocmai ca și până la 1705 îi oferi sprijin. În 1697 a văzut, însuși participând, marele dezastru al turcilor la Zenta. „De câte ori mi-aduc aminte de vâlmășagul luptei de atunci, mă cuprinde o groază cu fiori”, va spune mai târziu în *Istoria Imperiului otoman*. Către sfârșitul primei domnii a lui Antioh îl găsim pe Dimitrie la Iași, unde-și va serba căsătoria cu Casandra, fiica răposatului Șerban Cantacuzino. Doamna Maria, văduva lui Șerban Cantacuzino, din noiembrie 1688 aducea aminte lui Constantin Cantemir de propunerea și promisiunea unei legături matrimoniale. Dar la acea dată Dimitrie avea 15 ani iar mireasa oferită 7, așa că Constantin Cantemir fu de părere să se mai amâne căsătoria. În 1691 prin noiembrie, Constantin Brâncoveanu ar fi dorit să-și mărite una dintre fete cu Dimitrie. În mod politic a fost însă refuzat. Căsătoria s-a făcut tocmai în 1699. Vornicul Vasile Purice îi aduse lui Dimitrie logodnica din Ardeal. Nunta domnească s-a făcut după Ispas. Tânăra pereche se așează în Curțile cumpărate de Cantemir Vodă de la Ghiculeasa visterniceasa. Stând în Iași, Dimitrie Cantemir luă parte la primirea solului regal

URDIS | We know
polon Raphael Leszczynski, care trecea spre Turcia. Solia aceasta a făcut mare zarvă în Iași. Neculce povestește: „Deci acel sol mare venea cu multă pohvală și podoabe și cu mulți feciori de domni leșești; și i-au eșit Antioh Vodă înainte pe Bahluiu, cale de un ceas și așa tot alături au venit cu dânsul până la gazda lui. Și apoi a doua zi Antioh Vodă l-au pofțit pe sol la curtea domnească la cinste. Deci acelu sol se ținea prea mare; după cum li se cade să se ție, că n-au călcare de nime și sunt nelipsiți de cele trebuitoare, ce le trebuiesc și nu sciu pedeapsa sărăciei acestei lumi ca noi; și i-au răspuns lui Antioh Vodă, de va ieși înainte să-l întâmpine la giumătate de scări a cerdacului, va veni cu cinste; iar de nu-i va ieși înainte așa, nu va veni. Deci, așa s-au așezatu să se scoboare Antioh Vodă până la trei scări; și solul să se sue iar până la trei scări; și la a șeptea scară, unde este giumătate, să se închine unul altuia, și așa alaturea să meargă până în casă; și la băut totodată să bea amândoi. Era la acea vreme fiind eu, Ion Neculce, vel agă, eram rânduitu de domnie de grijiamu pe sol la gazdă, de cele ce-i trebuia”. Notele acestui sol, ca și ale secretarilor săi despre Moldova, cum o vedeau el, sunt foarte interesante.

În Suceava, au admirat vechile biserici și în special frumoasele picturi. La Iași voia să fie primit cu clopote, salve de tunuri, ieșirea domnului la o milă de oraș, și cerea ca domnul să însotească pe sol până la camera de culcare de la gazdă. Antioh trebui să facă unele concesii. Domnul cu hatmanul Lupul Bogdan, cu oaste, însoțit de mihmandarul turcesc, care stătea călare sub un fel de baldachin, primiră pe sol la o milă de oraș.

La primire muzica moldovenească: cobze, trâmbițe și tobe, începu un cântec, care după spusa secretarului soliei părea zgomotul unor câini, care latră împreună. Se salutară cu discursuri și intrarea în Iași se făcu pe străzi înșesate de mulțime.

Solul sosi la banchetul dat de domn într-o caretă însoțită de boierinași călări. Un boier mai distins îl primi sub poarta curții palatului, iar domnul la scările cerdacului. După ce trecuse prin două odăi, îl primi Dimitrie Cantemir, un tânăr instruit și bine educat ca și cum ar fi fost crescut în Polonia. Dimitrie, căruia anturajul solului îi admite că se pricepea nițel la muzică, pune muzica soliei să cânte cântece polone. Același într-o latinească corectă spuse solului că a auzit demult despre familia lui.

S-au servit dulcețuri, cafele, rachiu și apoi solul fu primit în audiență privată, la care participă și Dimitrie. La banchet, în capul mesei stătea solul, apoi Antioh și Dimitrie Cantemir și Ieremia Cacavella. S-au dat salve de tunuri, când domnul a ridicat paharul în

sănătatea regelui August II urându-i să se asemene cu Iuliu Cesar și cu Alexandru cel Mare.

În cursul audienței private solul ceru lui Antioh Vodă protejarea catolicilor din Moldova, să se admită, ca iezuiții poloni să se reîntorcă la Iași și repararea bisericii catolice. Domnul moldovean promite solului că-i va împlini cererile, dar ceru, ca și în Polonia să fie respectată credința ortodoxă.

La plecare s-au dat daruri din ambele părți și Dimitrie însoți pe sol până în afara orașului.

Am amintit și dat amănunte despre această solie, fiindcă ne dovedește impresia superioară, care Dimitrie Cantemir o făcea asupra unuia dintre cei mai distinși magnați poloni.

Sfârșindu-se prima domnie a fratelui său, Dimitrie se mută din nou la Constantinopol. În palatul său de aici adună manuscrise, cărți rare, portretele sultanilor după originalele din biblioteca sultanilor. Studiile și lupta politică în contra lui Brâncoveanu, menajarea intereselor fratelui său, care mai ajunsese încă o dată domn, îi făceau timpul neîndestulător.

Nu este o perioadă nouă aceea care se deschidea în viața lui Dimitrie Cantemir după mazilirea fratelui său în 1700. Revenit în mediul constantinopolitan, tânărul beizadea are înaintea sa aproape același câmp de activitate ca după 1693. Intrigile lui Brâncoveanu vor fi acum mai desăvârșite, așa că în câteva cazuri Dumitrașcu beizadea a evadat, am putea spune, din lațul întins de dușmanul familiei sale. Cu toate acestea „inorogul” n-a putut fi răpus, a ajuns a doua domnie a fratelui său, în cursul căreia însă a rămas tot la Constantinopol. După 31 iulie 1707, deși Antioh era din nou mazil, intriga politică slăbise. Dimitrie Cantemir va avea ocazia să-și dedice răgazul aproape tot ocupațiilor sale de predilecție. Este vremea când își desăvârșește cunoștințele. Se interesează atât de mult de „treburile și datinele turcilor”, încât va ajunge cel mai reputat orientalist al timpului său. L-a interesat și muzica turcească și a compus un tratat teoretic de muzică, inventând note pentru cântecele turcești. Cântece compuse de Cantemir se cântă până azi în capitala Turciei.

„Așa știa zice de bine în tambură, cât nici un țarigrădean nu putea zice bine ca dânsul.” Și Nicolae Costin a scris următoarele: „Fînd el om isteț, știind și carte turcească bine, se vestise acum în tot Țarigradul numele lui, de-l chemau agii la ospețele lor cele turcești, pentru prieteșug ce avea cu dânsii. Alții zic, știind bine în tambură, îl chemau agii la oaspețe pentru zicături.”

Dimitrie întreținea relații nu numai cu profesorii academiei